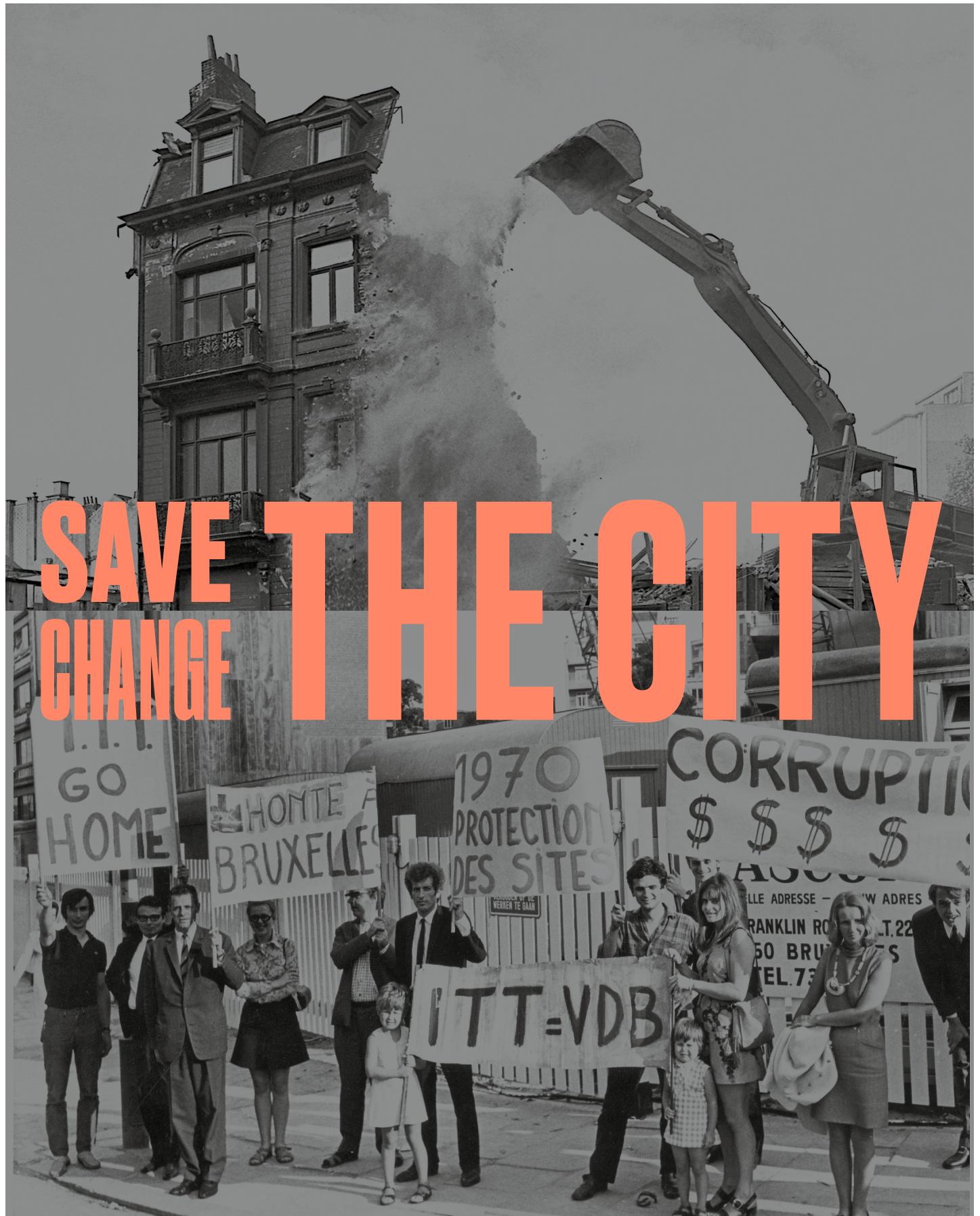

EXPO 23.06 > 24.09.2017

UNBUILT BRUSSELS #01

KLUISSTRAAT 55 RUE DE L'ERMITAGE BRUXELLES 1050 BRUSSEL

WWW.CIVA.BRUSSELS

SAVE CHANGE THE CITY

SAMENVATTING

Introductie tot de tentoonstelling

Een selectie van videomateriaal schetst de context van de tentoonstelling op basis van fragmenten van RTBF-reportages uit de periode tussen 1969 en 1979, afkomstig uit de archieven van SONUMA.

Parcours van de tentoonstelling

- **Tijdljn 1969-1989**
De tijdljn toont alle sleutelmomenten uit de geschiedenis van het Sint-Lukasarchief en de Archives d'Architecture Moderne, in de context van de Brusselse stedelijke strijd.
- **Reddingscampagnes**
Dit deel van de tentoonstelling toont documenten die dieper ingaan op de campagnes gevoerd door het Sint-Lukasarchief om het Brusselse patrimonium te redden.
- **Architecturale alternatieve projecten**
Een reeks alternatieve projecten die werden gerealiseerd door de studenten van La Cambre en de leden van ARAU en de Archives d'Architecture Moderne.
- **Unbuilt Brussels**
Een eerste editie van een recurrente activiteit (tentoonstellingen, lezingen, boekvoorstellingen, ...) die ieder jaar in de zomer zal plaatsvinden. « Unbuilt Brussels » haalt schatten uit het archief: architectuurprojecten die nooit het daglicht hebben gezien.
- **Films**
Interviews van belangrijke persoonlijkheden die, als acteur of als toeschouwer, een belangrijke rol speelden tijdens de stedelijke strijd in Brussel: René Schoonbrodt, Charles Picqué, Serge Moureaux, Françoise Aubry, André Monteyne, Geert van Istendael, Isabelle Doucet.

In de kader van de tentoonstelling

Praktische info

Biografie van de curatoren

Colofon

EXPO 23.06
> 24.09.2017

INTRODUCTIE TOT DE TENTOONSTELLING: PAPIEREN GEBOUWEN

Eind jaren 1960 werden twee verenigingen opgericht, de Archives d'Architecture Moderne en het Sint-Lukasarchief, die in de decennia daarna een beslissende rol zouden spelen in het behoud van het architectuurerfgoed en van het Brusselse stadsweefsel.

Beide wilden weerstand bieden aan de pletwals van de bouwpromotoren, de tabula rasa-benadering van het functionalisme, en de onverschilligheid – om niet te zeggen medeplichtigheid – van de nationale politiek, die niet gaf om de levenskwaliteit van de Brusselaars noch om het behoud van hun leefmilieu.

Het Sint-Lukasarchief, opgericht op initiatief van ingenieur-architect Alfons Hoppenbrouwers en Jos Vandenbreeden, in de lijn van het architectuuronderwijs van de Sint-Lucasscholen, was vooral begaan met het lot van de art nouveau, de neostijlen van de 19de eeuw, de art deco en het modernisme. Het begon het architecturale erfgoed te inventariseren en was ten diepste overtuigd dat het behoud van dit erfgoed moest worden gekaderd in een globaal plan en een alomvattende visie op de stad: alleen de economische opwaardering die hiervan het gevolg was, zou dit behoud kunnen verankeren en garanderen.

De AAM werden opgericht door drie architecten van La Cambre – Maurice Culot, Bernard de Walque en François Terlinden – die vanuit hun herontdekking van twee belangrijke architecten van het modernisme – Antoine Pompe en Fernand Bodson – een hele generatie moderne architecten uit de vergetelheid zouden halen. Hun tentoonstelling 'Antoine Pompe et l'effort moderne en Belgique' was een scharniermoment en leidde tot de samenstelling van het eerste fonds architectuurdocumenten in België.

Beide verenigingen kwamen op voor het behoud van het erfgoed, deden onderzoek hierover en publiceerden studies. Zo ontstonden een bibliotheek, een documentatiecentrum en een collectie archieven van architecten. Tot dan toe had niemand zich voor die archieven geïnteresseerd.

De collecties breiden nog steeds uit. In de voorbije vijftig jaar werden ze geraadpleegd door verschillende generaties studenten, onderzoekers, militanten en studie bureaus en kwamen ze ruim aan bod in boeken en tentoonstellingen.

Vanaf het begin waren beide verenigingen pijlers van de strijd voor de stad: de AAM reageerden met tegenprojecten op vastgoedprojecten die het stadsweefsel vernietigden, het Sint-Lukasarchief maakte de eerste inventaris op van het architectuurerfgoed in Brussel (de latere officiële inventaris zou hem als uitgangspunt nemen).

Sinds 1 januari 2017 maken beide verenigingen integraal deel uit van CIVA Stichting, waar ze zijn ondergebracht in de afdeling 'Moderne Architectuur'. Zo ontstond een van de belangrijkste collecties architectuurarchieven in Europa. Deze tentoonstelling schetst de geschiedenis van hun actie. In het deel dat 'Unbuilt Brussels' heet, wordt een selectie architectuurtekeningen uit het fonds getoond.

PARCOURS VAN DE TENTOONSTELLING

A. Tijdlijn 1969 -1989

- De Tijdsgeest in Brussel
- De Modernisering van Brussel
- Verbrusseling 1950 – 1975
- Sloopwoede 1950 – 1960

1968/1969

- De strijd om de Marollen
- De oprichting van de Archives d'Architecture Moderne
- De herontdekking van Horta
- Het ARAU : recht op de stad
- Oprichting van het Sint Lukasarchief in 1968 : het Cogles-Osyproject

1970

- ITT : de doorschijnende toren

1971

- De Agglo

1972

- De Noordwijk : : Mannathaneke

1973

- Een museum voor moderne kunst in Brussel

1974

- Brussel, stad met honderd bewonerscomités
- Autosnelwegen tot in de stad
- De urgentie-inventaris

1976

- Maelbeekvallei

1977

- Het Munthof mag niet verdwijnen!

1979

- Brussel, 1780-1914. Breken, bouwen: architectuur en stadsverfraaiing
- Maurice Culot en La Cambre

1980

- De Archives d'Architecture Moderne in het buitenland
- De Archives d'Architecture Moderne na 1980
- De biënnale van Venetië
- Enkele reddingscampagnes

1981

- Visuele inventaris van de industriële archeologie
- Visuele inventaris van de volkshuizen

1982

- De Gulden Slopershamer
- Straten en stenen. Brussel : stadsgroei

1983

- In memoriam patrimonium
- Witboeken voor de herbestemming van het architecturale erfgoed

1987

- Enkele reddingscampagnes

1989

- Forum Louiza, alias Wiltcher's

B. Reddingscampagnes

OVER ... ZEVEN SLEUTELPROJECTEN

Wat in de tijdslijn getoond wordt over het Sint-Lukasarchief, wordt hier met een accent op de Brusselse activiteiten uit de pionierstijd verduidelijkt. Met een kleine equipe werden er bij de aanvang in 1968 grote stappen gezet met: ir.-architect Alfons Hoppenbrouwers (1930-2001), initiator en Jos Vandenbreen, architect, de eerste "pionier", vanaf 1973 eveneens architect Jan Apers, "tweede pionier" en vanaf 1979 de kunsthistorici Linda Van Santvoort en Oda Goossens en fotograaf Paul De Prins.

In ons land en dus ook in Brussel werd men in die tijd geconfronteerd met brutale stedelijke ingrepen en onoordeelkundige transformaties van het leef- en woonmilieu. Het establishment, architectenorganisaties, architecten, projectontwikkelaars en hun ontwerpers deden alsof hun neus bloedde, maar haalden hun slag (niet) altijd thuis.

Sommige projecten liepen door over langere periodes. Alles bij elkaar hebben de veelvuldige inspanningen, de resultaten uit toegepast onderzoek, tentoonstellingen, acties en sensibilisatiecampagnes effectief bijgedragen, enerzijds tot het stadsdebat en anderzijds tot een mentaliteitsverandering op het vlak van het stedenbouwkundig en architecturaal erfgoed én van hergebruik en revitalisatie van gebouwen en sites, ... uitgebreid naar de visuele en materiële kwaliteit van ons leefmilieu, wat in de pioniersjaren het leefmilieu of "environment" genoemd werd.

Steeds handelde het over een gedeelde aanpak: nooit over zuiver historisch behoud, maar over voorafgaand onderzoek, over sensibilisering, soms op een ludieke manier, gecombineerd met stadsactivisme en projecties naar de toekomst. Tal van stedenbouwkundige en architecturale schatten werden zo gered en geruggesteund in hun "overstap" naar reconversie. Er was dus geen gebrek aan een ideologische positie-inname. Tegelijk werden er samen met het onderzoek, de expo's en publicaties ook archieven verzameld die anders hopeloos verloren zouden gegaan zijn.

Telkenmale uitgaande van de reële situatie, inbegrepen de veelal door bouwpromotoren en hun architecten aangerichte littekens in de stad, kreeg de stad stukje bij beetje, zowel op materiële als op ideële wijze vorm. Voor elk "vernietigingsproject" was er een realistisch alternatief ... en ook vandaag wordt er nog te veel afgebroken! Neem maar de Fortisbank aan de Ravensteinstraat en de ongepaste restyling en/of afbraak van de typische hoogbouw-architectuur van de fifties en de sixties, alsof er tabula rasa kan gemaakt van een hele boeiende architectuurperiode.

Vanuit een absoluut ideaal vertrekkend werd er nooit één onrealistisch toekomstbeeld opgehangen. De projecten hebben reële instrumenten geleverd om anders te denken en te handelen: concrete bijdragen leveren tot het behoud en de herontwikkeling van het stedenbouwkundig en architecturaal erfgoed in het bijzonder en tot de bevordering van de beeldkwaliteit in het actuele leven in het algemeen. Herintegratie, renovatie, herontwikkeling (recycling) en restauratie van het erfgoed in context en de (her)integratie in het actuele leven was de stimulator.

Omdat sommige projecten een langdurig verloop hebben voor ze een nieuw leven tegemoet gingen ... verminkt of afgebroken werden voor men aan restauratie en revitalisering had kunnen denken, is er evenzeer een "1989 and after".

De zeven geselecteerde projecten zijn dus een mini-greep uit een bijna vijftigjarige activiteit:

1. Brussel 1550 – 1992: fundamenteel studiewerk met gevolg voor de verdere stedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel, gestoeld op een historische basis.
2. De Urgentie-Inventaris: 1975 -2017 geeft nog steeds het meest volledige overzicht van het erfgoed en van de toen opgestelde waardeschalen en criteria.
3. Het kasteel Charle-Albert: 1978 – 2016: nu nog een schim van de glorie die het ooit uitstraalde, of hoe iconografische bewaring en archivering van roerend erfgoed ook zijn nut kan opbrengen.

4. De beroemde Rogiertoren 1957 – 2001/2002, of hoe het interessantste voorbeeld van hoogbouw – een multifunctionele stad in de stad – door zuivere speculatie ten gronde werd gericht.
5. Het Omroepgebouw – Flagey 1985 – 2002: een bewijs dat het kan.
6. Victor Horta, Henry van de Velde, Antonio Gaudi, Hector Guimard, Josef Hoffmann, Charles Rennie Mackintosh en de diaspora van de art nouveau over de wereld ... ook vanuit Brussel!

HET KASTEEL CHARLE-ALBERT – HET VLAAMS HUIS

« Ik heb gebout dat Vlaamsche huys, voor d'eenen slecht, voor d'anderen pluys,
wat deeren woorden zuer of zoet, dat eenen anderen beeter doet »

Charle-Albert, tekst verwerkt in de rolwerk cartouches op de gevel van het kasteel.

Het kasteel, ontworpen en gebouwd door en voor architect Albert Charle tussen 1869 en 1887, was zowel aan de buitenkant, maar vooral door zijn interieur-inrichting één van de vroegste voorbeelden en tevens kroonstuk van neo-Vlaamse renaissance in Brussel.

De architectonische en landschappelijke kwaliteiten van het kasteel en van het park, van de verschillende gevels en hun samenstellende delen, maakten het tot een onverbrekelijk historisch en uniek geheel. De kostbare antiquarische interieur-onderdelen en de door Charle-Albert in neo-Vlaamse renaissancestijl geïnterpreteerde interieurs, vormden samen met de gevels en de inrichting van het park rond het kasteel een totaalkunstwerk. In de Urgentie-Inventaris werd het Charle-Albertkasteel trouwens opgenomen onder code 2, als zeer gedenkwaardig.

Het Sint-Lukasarchief, dat voor dit bouwwerk reeds op 11 oktober 1978 een beschermingsdossier had opgesteld, deed in 1983 een ultieme oproep naar alle betrokken beleidsinstanties om de vastgelopen beschermingsprocedure opnieuw te activeren. Het zou nog tot 8 augustus 1988 duren vooraleer het gebouw werd beschermd als monument.

Ook na de bescherming als monument ging de aftakeling zienderogen verder onder het "toezien oog" van de overheid en van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. Van een quasi intact interieur in 1978 verkankerde het kasteel en zijn interieur in ruim 35 jaar een schamele ruïne.

In 2012 is de restauratie, de reconstructie en de renovatie gestart en in 2014 voltooid onder leiding van het architectenkantoor Ma2 – Metzger et Associés – Architecture. Maar "... wat deeren woorden zuer of zoet, dat eenen anderen beeter doet" ?

BRUSSEL 1550 – 1992

Het is geen alledaags feit dat de Amsterdamse stedenbouwkundige Jos Hogenes, uit persoonlijke interesse zich inlaat met een historische studie over de wijzigingen van het Brusselse stratenpatroon tussen 1550 tot 1992. Jos Hogenes is jaren bezig geweest met het perceelsgewijs detecteren, analyseren, vergelijken, op elkaar passen en met de hand hertekenen van alle bruikbare stadsplattegronden en met de controle ter plaatse van het stratennet van de Brusselse stadskern.

Het originele in zijn manier van werken ligt in de hoeveelheid informatie over de groei en de veranderingen van een stad, die hij door heel geduldige superpositie van grafisch kaartmateriaal tot in de details visueel weet over te brengen. In Brussel zijn immers de laatste twee eeuwen nog amper enkele straten en pleinen niet verbreed, verlengd, doorkruist, vernieuwd of weggesaneerd. De eerste twee kaarten, 1866 en 1979, werden voor het eerst getoond op de tentoonstelling Brussel, breken, bouwen. Nadien breidde Jos Hogenes de kaartenreeks uit van 1640 tot 1980, die getoond werden in 1982 tijdens de tentoonstelling Straten en Stenen, Brussel: Stadsgroei 1780 – 1980. Later voegde hij aan de kaartenreeks, deze van 1550 en van 1992 toe.

EXPO 23.06
> 24.09.2017

De kaartenreeks werd in 1986 in een synthesekaart verwerkt. Daarmee is het mogelijk om de evolutie van elke straat en elk plein na te gaan met een kleurencode. Waar men zich ook in Brussel bevindt, kan men met de synthesekaart de stedenbouwkundige ontwikkeling van elke plek gedurende de laatste 340 jaar aflezen.

De kaartenreeks is niet alleen een waardevol historisch. Zij vormt ook een wetenschappelijke basis waarop stedenbouwkundige en architecturale ontwikkelingen in de binnenstad kunnen gestaafd en in het beleid ingeschakeld worden om met kennis van zaken beslissingen te nemen en in de toekomst "stedenbouwkundige vergissingen of misgrepen" te voorkomen.

DE REFERENTIEKAARTEN:

- 1550 Atlas des villes des Pays-Bas, Brussel, Jacob van Deventer
- 1640 Bruxella, Nobilissima Brabantiae Civitas, Martin de Tailly (heruitgave 1748)
- 1777 Plan Topographique de la ville de Bruxelles et de ses environs, Joseph de Ferraris
- 1835 Plan Géométrique de la Ville de Bruxelles, Willem-Benjamin Craan
- 1866 Plan Parcellaire de la ville de Bruxelles, Philippe Christian Popp
- 1894 Bruxelles & ses environs, Institut Cartographique Militaire
- 1931 Luchtfoto SABENA
- 1980 Kaarten van de Technische Dienst van Openbare werken, Stad Brussel
- Studie en basisdocumenten, kaartenreeks 1550 – 1992: Jos Hogenes.
- Samenstelling synthesekaart 1640 – 1980: Herwig Delvaux, in samenwerking met de equipe van het Sint-Lukasarchief.

DE URGENTIE-INVENTARIS 1975-1979

SINT-LUKASARCHIEF, Apers, Jan, Hoppenbrouwers Alfons, Vandenbreeden Jos, Bouwen door de eeuwen heen, Brussel-Hoofdstad, Urgentie-Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed van de Brusselse Agglomeratie. Gent, Snoeck-Ducaju en Zoon, 1979.

Voor het Europees Jaar voor het Bouwkundig Erfgoed, 1975, maakte het Sint-Lukasarchief werk van een systematische inventarisatie van heel het bouwkundig erfgoed in de toenmalige Brusselse Agglomeratie, hierbij gesteund door de Nederlandse Commissie voor de Cultuur, nu Vlaamse Gemeenschapscommissie.

In dit pré-computer tijdperk werkten Jos Vandenbreeden, Alfons Hoppenbrouwers en Jan Apers meer dan vier jaar aan deze titanische basisstudie. Gemeente na gemeente, straat na straat, pare zijde na onpare zijde, gevel na gevel, liepen Alfons Hoppenbrouwers en Jos Vandenbreeden te voet, gewapend met foto-apparaat en notitieboekjes in heel Brussel rond, goed voor 160 km². Het wegennet is 1628 kilometer lang. Elke straat werd aan beide zijden bekeken en gefotografeerd: een voettocht van ruim 3200 kilometer, iets minder dan een bedevaart heen en terug van Brussel naar Santiago de Compostela.

We fotografeerden en noteerden alles wat het gewone alledaagse oversteeg. Na de eerste ronde hadden we ongeveer 1100 kleinbeeld films, goed voor 40.740 foto's. Al die foto's werden in eigen beheer ontwikkeld, afgedrukt en op steekkaarten gekleefd, ca. 81.400 stuks, geordend in een dubbel systeem: geografisch per gemeente en per straat en op naam van de ontwerper. De fotosteekkaarten zijn nog steeds te consulteren en door de talloze slopingen krijgen ze meer en meer archivalische waarde.

Aan de hand van de opgestelde criteria werden er waardecijfers toegekend aan alle afzonderlijke gebouwen en aan de gehelen van gebouwen: 1: uniek, 2: zeer gedenkwaardig, 3: gedenkwaardig, 4: waardevol, 5: begeleidend waardevol.

In totaal werden bij de publicatie van de Urgentie-inventaris uit de tienduizenden foto-opnamen 9022 gebouwen weerhouden, al dan niet deel uitmakend van gehelen, straat- en pleinwanden. Een belangrijke optie was immers om het erfgoed niet te benaderen als geïsoleerde objecten, maar het in context te situeren.

Dat de inventaris een instrument zou worden in een dynamisch en prospectief erfgoedbeleid, te integreren in een stedenbouwkundig beleid, zo hoopten we toen, werd slechts ten dele bewaarheid. De Urgentie-Inventaris werd nooit wettelijk bekrachtigd, waardoor de invloed ervan op het beleid meermaals gehypothekeerd werd. Toch werd hij te pas en te onpas gretig gebruikt als een interessant werkinstrument door de verschillende gemeentebesturen, de stedenbouwkundige diensten, op de overlegcommissies, door de actiecomités, de erfgoedzorgers ... en ja, zelfs door de bouwpromotoren, de projectontwikkelaars ... en de brandweer.

In maart 1994 werd aan de Staatssecretaris Didier van Eyll een updating van de inventaris voorgelegd, in totaal 16.197 gebouwen, Brussel Vijfhoek niet inbegrepen. Deze updating werd nooit gepubliceerd, want vanaf 1979 was men opnieuw begonnen met het opstellen van de regionale inventaris, die tot op vandaag, na 38 jaar nog steeds niet voltooid is.

C. Architecturale alternatieve projecten

De naam zegt het al: tegenprojecten zijn gericht tegen andere projecten. Het initiatief ertoe kan zowel uit de private sector als uit de openbare sector komen.

De tegenprojecten zagen het licht in de school van La Cambre, onder de leiding van Maurice Culot, en wel vanaf 1970, dus in de periode waarin Brussel en andere Belgische steden te maken kregen met bruuske veranderingen op stedenbouwkundig niveau, veranderingen waar de bewoners buiten werden gehouden. Le mani sulla città, de hand op de stad leggen, zoals de titel van een film van Francesco Rosi uit 1963 luidt, dat was wat architecten, ingenieurs, ambtenaren en verkozenen deden – volgens drie basisprincipes: je maakt tabula rasa, de auto is koning en je stelt de mensen voor voldongen feiten. Overal werden protestacties georganiseerd en wijkcomités opgericht. Tegenprojecten moesten aantonen dat er voor elk project dat een wond sloeg in het stadsweefsel, een realistisch alternatief was.

Tegenprojecten die in La Cambre en de AAM onderzocht werden, hadden altijd een band met de actualiteit. Zo'n onderzoek gebeurde op vraag van het Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU) of van een bewonerscomité, of omdat er stadsvernieuwing op komst was.

In iets minder dan tien jaar tijd, tot het vertrek van Maurice Culot en zijn assistenten uit La Cambre in 1979, werkten de studenten ongeveer honderd tegenprojecten uit. Chronologisch kunnen die worden opgedeeld in twee groepen.

De eerste was ludiek van aard en sterk beïnvloed door het werk van de Engelse groep Archigram met Peter Cook als stuwende kracht. De modewereld, de muziekwereld en de architectuur waren in die jaren in de ban van wat er in Engeland aan de gang was.

De tweede periode was explicieter politiek van aard en had veel te danken aan René Schoonbrodt, socioloog en voorzitter van het ARAU, en aan Léon Krier, een in Londen wonende architect uit Luxemburg. De eerste gaf de beweging een sociale en militante dimensie, de tweede onderbouwde ze theoretisch door een precieze omschrijving te geven van de begrippen die constitutief zijn voor Europese steden, namelijk de wijk, het plein en de straat.

LUDIEKE ALTERNATIEVE PROJECTEN — 1970-1975

Om de geest van deze beweging te vatten, moet je je in gedachten verplaatsen naar de jaren waarin in Brussel met medeplichtigheid van het architecturale establishment en de oorverdovende stilte van architectenverenigingen ware ravages werden aangericht. De eerste tegenprojecten waren ironisch en spottend opgevat. Ze pasten in het romantische linkse engagement dat was voortgekomen uit mei 68 en sloten aan bij de tegencultuur, de hippiebeweging en de communautaire

idealen die toen vrolijk alles ter discussie stelden. De bedoeling was het moralistische keurslijf af te gooien dat werd opgelegd door een school die zich uitverkoren waande omdat ze draagster was van de unieke geest die de jaren Van de Velde er hadden achtergelaten – wat die geest ook moge geweest zijn. Het project 'Rode Vuist', een opgeblazen tent aan de voet van het torengebouw aan de Naamse Poort, is een goed voorbeeld van deze zorgeloze, uitdagende tijd, waarin Charlie Mensuel en Hara-Kiri voor de anarchistische toets zorgden.

Om de tegenprojecten te verankeren in het stadsweefsel, was kennis van de geschiedenis onontbeerlijk en dus moesten de studenten die zich ermee bezighielden, de nodige achtergrond verwerven. Zo leidde de voorbereiding van een tegenproject op de plaats waar een panorama had gestaan, tot een studie en een publicatie over panorama's in de hele wereld. Elie Levy, zoon van Moïse Levy, rabbijn van Congo, bedacht een project dat je zonder overdrijven iconoclastisch zou kunnen noemen: een atelier in de school behangen met zwarte en rode doeken die de sfeer van naziplechtigheden opriepen. Van de Velde en enkele leerkrachten van La Cambre hadden inderdaad problemen gehad omdat ze tijdens de oorlog betrokken waren geweest bij het Commissariaat-Generaal voor 's Lands Wederopbouw. Toen Philippe Lefèvre in samenwerking met Philippe De Gobert een brug in de vorm van een liggende naakte vrouw over de Graystraat wilde bouwen, was dat een manier om duidelijk te maken dat ze wilden breken met het functionalistische dogma dat het onderwijs in La Cambre beheerste.

De eerste tegenprojecten vormden het begin van een proces van afstandname van de instelling. Voortaan kon je de spot drijven met architecten, konden dezen in de pers bekritiseerd worden en konden studenten ze uitdagen.

- « Zes voorstellen voor de Bolwerksquare »
- Kinderopvang in de Marollen
- « Wat er met een braakgrond niet allemaal kan gebeuren... »
- « Heraanleg van de Maalbeekvallei »
- « Naast De Koninck »
- « Een tent voor een reizende tentoonstelling over het thema 'stad' »

MILITANTE ALTERNATIEVE PROJECTEN — 1975-1979

De situatie werd omgebogen door drie factoren die de tegenprojecten op objectieve doeleinden richtten: het succes van het ARAU en de groei van het aantal bewonerscomités, die beelden nodig hadden om het op te nemen tegen de bouwpromotoren en de staat; de ontmoeting met Léon Krier, die een bouwwijze aanbracht die steunde op zijn analyse van traditionele steden; en het feit dat La Cambre een generatie gemotiveerde en ambitieuze studenten op de schoolbanken kreeg.

De poëzie moest wijken voor realiteitszin. De tegenprojecten werden onderzocht en uitgewerkt om te worden gerealiseerd. Om discussies over architectuurstijlen te vermijden en niet weg te zinken in het drijfzand van esthetische discussies, werd gekozen voor een contextuele architectuur, die voor de bewoners onmiddellijk herkenbaar was. Omdat de tegenprojecten afgedrukt werden in de dagbladpers, werd voor hun grafische vormgeving gekozen voor 'de heldere lijn' van Hergé en de Belgische stripkunst: zwarte lijnen op een witte achtergrond. Om ze zo leesbaar en overzienbaar mogelijk te maken, werden er perspectieftekeningen en vooral axonometrieën van getoond. Onder invloed van Léon Krier en zijn terugkeer naar een artisanale architectuur begon men met 'anti-industriële weerstand', onder meer in de vorm van gekostumeerde muziekspektakels – waarmee werd aangeknoopt bij een traditie uit de eerste jaren van de school.

La Cambre voedde de contestatie met tegenprojecten die steeds beter afgewerkt waren. Dit keer voelde de instelling zich in het nauw gedrongen, want deze projecten kregen de instemming en de sympathie van de bewoners en vormden een rechtstreekse bedreiging voor haar belangen. Enkele projecten staken het vuur aan de lont, met name die tegen de uitbreiding van de Bank van Brussel op de Zavel en tegen het slopen van het overgrote deel van de Hofbergstraat om plaats te maken voor de ingang van het Museum voor Moderne Kunst. In 1979 werden de professoren René

Schoonbrodt, Kris van de Giessen, Annick Brauman en Maurice Culot en bijna alle assistenten door de voogdijminister van de instelling de laan uit gestuurd.

De architectenbureaus die de meeste studenten van La Cambre van deze generatie na hun studies oprichtten, hadden handenvol werk omdat ze projecten uitwerkten die uitgingen van het verhaal en de geschiedenis van de stad en – bijgevolg – niet op massaal verzet van de bewoners stootten.

- “Gewijde-Boomstraat”
- “Als het leger vertrekt...”
- Het Rijksadministratief Centrum
- “Reconstructie van de façade van Hotel Aubecq”
- Noord-Zuidverbinding
- “Reconstruction van het panorama van de Slag bij de Ijzer in Brussel”
- “De Kunstwijk”
- “De Sint-Gorikshallen redden”
- “Molenbeek na de metro”
- Het Museum voor Moderne Kunst
- Het Oud Korenplein
- De Noordwijk
- De Kruidtuinwijk

D. Unbuilt Brussels

“HET ENE ZAL HET ANDERE TERUG LEVENDIG MAKEN”

“Met een trieste blik, opkijkend van het boek naar de kerk ...”, zegt hij, “Helaas! Het ene zal het andere doden”. Zo drukt de aartsdiaken van de Notre-Dame in Parijs, Claude Frollo, het in 1482 uit in de gelijknamige roman van Victor Hugo. En de auteur legt uit wat hij daarmee bedoelt: “De boekdrukkunst zal de bouwkunst doden. Inderdaad, sedert de oorsprong der dingen tot en met de vijftiende eeuw van de christelijke tijdrekening is de bouwkunst het grote stenen boek van de mensheid, de belangrijkste uitdrukking van de mens in de verschillende stadia van zijn ontwikkeling, hetzij als kracht, hetzij als vernuft... Zo is de bouwkunst tot Gutenberg de voornaamste schrijftaal, de universele taal.”

Niet “het ene zal het andere doden”, maar het ene zal het andere terug levendig maken, het omgekeerde dus van wat Victor Hugo schrijft. Het bewaren van architectuurarchieven haalt nooit gerealiseerde projecten en verdwenen gebouwen uit de vergetelheid. Omdat papier de tijd trotseerde, terwijl stenen, bakstenen en mortel er niet tegen bestand bleken, is het mogelijk om de publieke opinie te sensibiliseren over het belang om de bestaande stad als erfgoed te bewaren. Dat heeft ook een duidelijk merkbare invloed op het overheidsbeleid inzake behoud van het erfgoed.

In dit deel van de tentoonstelling gaat het om een bijzondere soort van archieven: nooit gerealiseerd projecten. Ze waren ofwel het resultaat van een verbeelding die de vrije loop kreeg omdat er geen opdrachtgever was. Ofwel werden ze ingediend voor een architectuurwedstrijd, maar niet weerhouden. Ze zijn getuigen van een nooit-gebouwde stad, terwijl vele ontwerpen weliswaar inspiratiebronnen waren voor uitgevoerde projecten, soms positief, soms negatief.

Dit deel kreeg als titel: “Unbuilt Brussels”. Het is de eerste editie van een reeks tentoonstellingen die voortaan elke zomer zullen georganiseerd worden. Een bijzondere kijk op het algemeen thema: een gelegenheid om te putten uit de rijke collecties van het Sint-Lukasarchief en van de Archives d’Architecture Moderne, nu samengebracht in het departement moderne architectuur van de CIVA Stichting.

- De lineaire stad
- Lef van historici en modernisten
- Brussel moderniseert
- Projecten voor de Albertina

EXPO 23.06
> 24.09.2017

IN HET KADER VAN DE TENTOONSTELLING

KINDERSTAGES

Tijdens de zomervakantie worden de kinderateliers aangepast aan het thema van de tentoonstelling Save | Change the City – Unbuilt Brussels #01. Het volledige programma van de zomerstages vind je in de 'kids'-sectie op www.civa.brussels.

RONDLEIDINGEN

Tijdens het **eerste weekend** van de tentoonstelling, op 24 en 25 juni, kan je genieten van gratis rondleidingen bij aankoop van een ticket voor de expo. De rondleidingen vinden plaats om 11u, 14u en 16u.

Ook tijdens de maand **juli** kan je, bij aankoop van een ticket voor de tentoonstelling, gratis rondleidingen volgen en dit elke **donderdagavond vanaf 18u**. We vragen bekende Brusselaars (zoals de Brusselse bouwmeester Kristiaan Borret of schrijver Geert Van Istendael), om de bezoeker op sleeptouw te nemen door zijn of haar Brussel. Een Brussel dat hij of zij heeft gekend, heeft zien veranderen... of heeft gedroomd. Met de tentoonstelling als handige leidraad.

EXPO 23.06
> 24.09.2017

PRAKTISCHE INFO

TENTOONSTELLING Save | Change the City - Unbuilt Brussels #01

DATA 23.06.2017 > 24.09.2017

OPENINGSUREN

dinsdag > zondag : 10u30 – 18u00

INKOMTICKETS

10 € volwassenen | 8 € groepstarief | 5 € studenten en senioren | -18 jaar & pers : gratis

RONDLEIDINGEN NA RESERVATIE

Arkadia (FR) | reservaties : 02 319 45 60 – info@arkadia.be

Korei (NL) | reservaties: 02 380 22 09 – info@korei.be

EXTRA INFO & UPDATES

<http://www.civa.brussels>

<http://www.facebook.com/CIVAbelgium>

PERSDIENST

Véronique Moerman
T. 02/642 24 53
v.moerman@civa.brussels
& Dieter Vanthournout
T. 02/642 24 87
d.vanthournout@civa.brussels

Aarzel niet om contact met ons op te nemen om persfoto's toegestuurd te krijgen.

Die foto's zijn vrij van auteursrechten zolang de tentoonstelling loopt.

BIO VAN DE COMMISSARISSEN

Maurice Culot is architect-stedenbouwkundige, oprichter van het departement 'Histoire et Archives' van het Institut français d'Architecture, auteur en medeauteur van talrijke boeken over architectuur en stedenbouwkunde, directeur van de Editions des AAM in Brussel en van het agentschap Arcas in Parijs, oprichter en voorzitter van AAM (Archives d'Architecture Moderne) en van de Fondation pour l'Architecture in Brussel, en lid van de raad van bestuur van CIVA Stichting.

Yaron Pesztat, filosoof van opleiding, is afgevaardigd bestuurder van AAM en directeur van het departement moderne architectuur van CIVA Stichting.

Jos Vandenbreeden is architect, gespecialiseerd in restauratie en herbestemming van het architecturaal erfgoed. Hij is emeritus professor van de Faculteit Architectuur van de KU Leuven, Campus Sint-Lucas, Brussel en Gent, waar hij doceerde van 1971 tot 2012. Jos Vandenbreeden is mede-oprichter in 1968 van het Sint-Lukasarchief, directeur en coördinator van het onderzoek over architectuur van de 19de en 20ste eeuw. Hij organiseerde tentoonstellingen, realiseerde publicaties en verschillende activistische campagnes voor de bewaring van het erfgoed, zoals b.v. het Omroepgebouw – Flagey. Vanaf 2017 maakt het Sint-Lukasarchief deel uit van de CIVA Stichting, waarvan Jos Vandenbreeden bestuurder is.

civa.brussels
fondation | stichting

55 Kluisstraat / 1050 Brussel
t. + 32 2 642 24 50 / www.civa.brussels
dinsdag > zondag 10.30 > 18.00

EXPO 23.06
> 24.09.2017

COLOFON

Een tentoonstelling van de CIVA Stichting, georganiseerd door de afdeling Moderne Architectuur.

Fondation CIVA stichting

Yves Goldstein, Président

Pieter Van Damme, Directeur

Directeur afdeling Moderne Architectuur

Yaron Pesztat

Curatoren

Maurice Culot, Yaron Pesztat, Jos Vandenbreenen

Grafisch ontwerp

Neutre.be

Realisatie en montage films

Millenium

Vertalingen

Gitracom, Miguel Angel Hernandez, Wouter Meeus, Dafydd Roberts, Maxime Schouppe, Catherine Warnant

Coördinatie, productie, pedagogische animatie en communicatie

Jamal Ahrouch, Danny Casseau, Catherine Cnudde, Stéphanie De Blieck, Patrick Demuylder, Renaud De Staercke, Dominique Dehenain, Sophie Gentens, Sébastien Gillette, Manon Kempinaire, Anne Lauwers, Christophe Meaux, Véronique Moerman, Luc Nagels, Lola Pirlot, Anne-Marie Pirlot, Sarah Tibaux, Laureline Tissot, Sandra Van Audenaerde, Dieter Vanthournout, Vitalie Construct, Mihai Minecan

En het voltallige team van de CIVA Stichting

Aïcha Benzaktit, Cindy Bertiau, Marcelline Bosquillon, Francelle Cane, Mostafa Chafi, Germaine Courtois, Jacques de Neuville, Oana De Wolf, Anna Dukers, Chaïmae El Ahmadi, Andrea Flores, Ophélie Goemaere, Eric Hennaut, Tania Isabel Garduño, Anne-Catherine Laroche, Hugo Martin, Salima Masribatti, Noëlla Mavula, Mabiata Mpiniabo M'Bulayi, Pascale Rase, Inge Taillie, Martine Van Heymbeeck, Vincent Vanhoutte

Met dank aan

ARAU, Inter environnement Bruxelles, Sonuma, Brigitte D'helft, Marie Demanet, Bernard de Walque, Michel Leloup

De CIVA Stichting wordt gesteund door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

civa.brussels
fondation | stichting

 RÉGION DE BRUXELLES-CAPITALE
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

 sonuma
LES ARCHIVES ARCHITECTURALES

 dS De
Standaard

 La Libre

 BRUZZ

 LE VIF

 Knack

 ZOOM

 arkadia

 K